

KNJIŽNICE V SEDEMLETNEM PLANU

Av gust Vižintin

Ko pregledujemo posamezne predloge za sedemletni plan na področju kulture, ki so jih sestavili v občinah, nas marsikaj skrbi. Našel bom nekatere ugotovitve, ki naj potrdijo, da je sistematično in kontinuirano obravnavanje družbenega plana zelo nujno.

Nekateri predlogi za sedemletni plan na področju posameznih komun sploh ne omenjajo knjižničarstva ali pa ga navajajo samo mimogrede brez jasnih opredelitev. Za nekatere občine so bili podatki za plan usmerjeni z višjih forumov, okrajev in republike, ne da bi postali še *dejanska last* občinskega okolja;

predlogi za plan so največkrat enostranski. Saj govorijo na primer samo o prostorih ali samo o nakupu knjig, zelo redko pa o kadrih, o matični službi in širši dejavnosti knjižnic;

nekateri predlogi so bili dani brez sodelovanja knjižničarjev ali njihove organizacije, zato se ne smemo čuditi nejasnim konceptom;

vrsta predlogov kaže strokovno začetništvo. Obseg predlaganega strokovnega razvoja je omejen, zelo skromen, brez ambicij v sodobnem modernem smislu in brez poznavanja širine in kvalitete potreb. Predlogi kažejo tudi zelo skromne želje;

sekretariat za prosveto in kulturo SRS je moral večkrat urgirati podatke in kljub temu ni dobil jasnih odgovorov. Ista situacija je bila pri zvezi Svobod in prosvetnih društev, kjer so prav tako zbirali podatke.

Že na začetku lahko ugotovimo, da smo se že zbiranja podatkov lotili zelo ozko. V okvirih sekretariata za prosveto in kulturo in zveze Svobod smo zbirali podatke predvsem za nekatere znanstvene, študijske in ljudske knjižnice. Ne mislim kritizirati te metode, ker je bila tako predvidena in je bila na videz logična. Ugotavljam samo dejstvo, da o perspektivnem razvoju celotnega knjižničarstva nimamo pregleda in bomo zato tudi težko vplivali na *celoten* razvoj. Razumljivo je, da so za tako kompleksno planiranje potrebni tudi drugačni pogoji, kakršnih še nimamo. Za tako planiranje in usmerjanje bi morali imeti že razvito matično službo.

Navajam kratek in karakterističen podatek za občino Ljubljana-Center. V občini deluje okrog 100 najrazličnejših knjižnic s knjižnim skladom okrog 1,300.000 knjig. V okvir plana, o katerem se pogovarjamo, pa so zajete v glavnem samo 4 knjižnice s knjižnim skladom 243.000 knjig. V ta okvir niso zajete nekatere zelo velike knjižnice z republiškim pomenom.

S tem ni rečeno, da te knjižnice niso planirale svojega razvoja. Verjetno so ga preko strokovnih panog. Toda o tem ni podatkov.

To poudarjam zaradi tega, ker nam je praksa pokazala, da so prav tu na neznanem terenu problemi zelo akutni. Samo nekaj sestankov z nekaterimi predstavniki zavodov, kjer so tudi knjižnice, nam je pokazalo najrazličnejše probleme. Navajam jih nekaj:

nekaterne knjižnice so se zelo hitro in široko razvijale, sedaj so v nevarnosti, da se zaradi raznih vzrokov ukinejo, zožijo svojo dejavnost ali združijo z drugimi;

potrebe za to ali drugo stroko so zelo narastle, knjižnice pa so ostale brez zadovoljivega kadra, prostorov in sredstev za nakup knjig;

zaradi nepoznavanja perspektivnega razvoja knjižnične mreže in nesodelovanja se večkrat ustavijo knjižnice tudi tam, kjer ni perspektivnih potreb. Take knjižnice bodo prej ali slej na spisku problematičnih knjižnic;

pri raznih knjižnicah so organizirali dokumentacijo in druge službe. Zaradi pomanjkanja koordinacije se *nekatera* opravila duplirajo in se zato nesmiselno trošijo strokovne sile in sredstva.

Ne bom razvijal teh problemov, ker preraščajo okvir moje razprave. Hotel sem samo opozoriti nanje in usmeriti našo pozornost na širši okvir našega bodočega planiranja.

Pregledal sem razna poročila in podatke, ki jih je zbrala matična služba in zveza Svobod. Ta ponovna analiza mi je v celoti potrdila stanje, o katerem govori osnutek. Navajam podatke, ki sem jih zbral samo v ilustracijo, zato tudi niso preverjeni do zadnje možnosti. Pogledjmo stanje v ljudskih knjižnicah. V prvem pregledu sem analiziral matične knjižnice in tiste knjižnice, ki delujejo v občinskih središčih ali ki naj postanejo matične knjižnice. Statistiko sem vodil po sledečih rubrikah: prostor in oprema, kader in nakup knjig. V 62 knjižnicah v občinskih središčih je stanje naslednje: v vseh treh točkah smo brez velikih ambicij lahko zadovoljni samo v osmih knjižnicah. Kadrovsko vprašanje je zadovoljivo rešeno v 15 knjižnicah, v 23 delno, popolnoma nezadovoljivo pa v 24 knjižnicah. Prostor in oprema je zadovoljiva v 12 knjižnicah, v 29 samo delno ustreza, popolnoma ali skoraj nič v 21 knjižnicah. Nakup knjig je normalen in v številu, ki zadovoljuje, samo v 18 knjižnicah, v 19 komaj zadovoljuje, v 25 knjižnicah pa nakup glede na potrebe ni omembe vreden.

Resnost položaja je poudarjena v dejstvu, da so to knjižnice v občinskih središčih, ki imajo v glavnem predvideno še posebno misijo.

Po podatkih zveze Svobod je poleg občinskih središč še 145 večjih in pomembnejših krajev, kjer bi morala čimprej začeti z delom večja in urejena knjižnica in čitalnica. Večina knjižnic v omenjenih krajih je v stagnaciji v vseh smereh. 70 % teh knjižnic potrebuje prostor, opremo, kader in reden dotok ter izmenjavo knjig.

Študijske knjižnice imajo skoraj vse premalo prostora. Vse tudi predvidevajo graditev, dozidavo in prezidavo prostorov. Pomanjkanje prostorov je postal hud problem tudi za NUK. Slična ali še hujša situacija je v nekaterih drugih znanstvenih ali strokovnih knjižnicah. Med njimi je v najtežji situaciji centralna tehniška knjižnica.

Tudi kadrovsko so skoraj vse znanstvene in strokovne knjižnice preslabo zasedene tako po številu kot po kvaliteti kadrov. Izredno pri-manjkuje srednji strokovni kader in pa bibliotekarski strokovnjaki za posamezna bibliotekarska, bibliografska in dokumentacijska področja.

Naše bibliotekarstvo še nima organiziranih nekaterih prepotrebnih služb za proučevanje bibliotekarskih problemov, za izmenjavo in izpo-sojo knjig in, kar je najhujše, nima trdno organizirane bibliotekarske šole.

Že ta bežni pregled kaže, da stojimo pred začetkom sedemletnega plana v težki situaciji in z relativno ogromnimi problemi in zahtevami. Mi vemo, od kod ti problemi in zahteve. Te potrebe so predvsem rezul-tat vsega gospodarskega in družbenega razvoja, problemi pa izraz dejstva, da smo v zadnjem obdobju neprestano odlagali njihovo ureje-vanje zaradi pomanjkanja materialnih sredstev. Razkorak med potreba-mi in pogoji, v katerih je danes naše bibliotekarstvo, se še vedno veča. Te ugotovitve ne spremeni dejstvo, da smo v tem obdobju vendarle krenili naprej.

Ko stojimo v prvem letu sedemletnega plana, sprejemamo odločitve in dajemo različne predloge, smo torej v zelo težki situaciji. Ne samo, da zahtevamo naenkrat toliko prostorov, toliko kadra in knjig, za kar bodo potrebne milijarde, v težavah smo tudi zaradi tega, ker zaradi slabo stimuliranega dosedanjega razvoja nimamo še drugih nujno po-trebnih startnih osnov. Da bi lahko uresničili planirane potrebe, bi morali imeti že določeno raven, ki pa je še nimamo. Že dosedanje izkušnje kažejo, da so se nam nekatere investicije spremenile v pravo nasprotje tistega, kar smo od njih pričakovali.

Na osnovi vseh podatkov smo prepričani, da bo potrebnih v na-slednjih letih trikrat toliko sredstev kot doslej in da bomo večino teh sredstev tudi dobili. Naša naloga pa je, da bomo znali ta sredstva usmeriti, zagotoviti moramo celo vrsto strokovnih meril, organov, do-govorov, internih planov itd., da bi se predvidena sredstva sistematično iztekala in se tudi najefikasnije uporabila. To je naše opravilo, ki ga namesto nas ne bo nihče opravil.

Na primer: zavod za urbanizem v Ljubljani je predvidel prostor skoraj za vse kulturne institucije, iz tega plana so izostale samo knjiž-nice. Zakaj? Zato, ker se še sami nismo dogovorili o perspektivnem razvoju knjižničarstva v Ljubljani in zato tudi nismo predlagali ustreznih rešitev. Vsak zavod je zase sicer planiral, vendar je to mnogo pre-

malo. Za mestno področje je potrebno videti hkrati celoten razvoj knjižničarstva, predvideti razporejenost in strukturo mreže knjižnic. Če nismo sposobni opraviti takega najosnovnejšega dela, potem je zaman tudi ostalo planiranje in izvajanje planov.

Ali drug primer: občina Sevnica je v letu 1963 planirala popolno preureditev knjižnice na svobodni pristop in zato tudi dobila del sredstev od sklada za pospeševanje kulturne dejavnosti SRS. V času, ko je občina planirala in izvajala preureditev knjižnice, je bila knjižnica brez primernega kadra in skoraj brez knjig. Matična služba in inštruktorji pa ne morejo v takih primerih v celoti urejevati knjižnic. Lahko sicer svetujejo, ne morejo pa opraviti ogromnega tehničnega dela, kar tudi ni namen te službe. Kakšni pa so rezultati takega preurejanja in trošenja sredstev, si lahko mislimo.

Imamo primere, da vložimo milijone v preurejanje knjižnic, v katere se postavi neprimerna oprema, police ne vzdržijo pritiska knjig itd. Kje so vzroki? Ali res vedno samo v finančnih sredstvih? Ko postavljamo osnovna merila za sedemletni plan, se moramo vprašati: Ali bo naš sedemletni plan zopet kot večkrat doslej samo zbir želja in potreb, ki se ne bodo uresničile? Ali bomo nadaljevali s to prakso ali pa bomo poskušali planirati tisto najnujnejše uresničljivo in se za izpolnitev tega tudi intenzivno borili. Mislim, da je najhujša napaka v tem, da planiramo pač zato, da zberemo neke podatke in predloge, za katere že naprej vemo, da jih ne bomo uresničili. V dosedanjem petletnem planu nismo uresničili cele vrste predlogov. Moram pa reči, da smo napravili nekatere druge stvari, katerih nismo planirali. Na prvo mesto moramo postaviti kadrovske probleme. Samo v matičnih knjižnicah bomo potrebovali v naslednjih letih minimalno 40 bibliotekarjev in 110 knjižničarjev. Če tej številki dodamo še potrebe znanstvenih, zlasti pa strokovnih knjižnic in še nekaterih manjših knjižnic, potem se te številke povzpno na 200—300. Ta številka je visoka, toda brez kakih velikih in abstraktnih zahtev. Kje bomo dobili takšno število kadrov? Če letos začne z delom dvoletna višja bibliotekarska šola, bomo v najugodnejših pogojih v sedmih letih izšolali 100 ljudi. Kje bomo dobili še druge? Kaj bomo še storili, da pridemo do potrebnih kadrov? Do primernega števila uslužbencev je lažje priti, do kadrov z določenim profilom, ki ga potrebujemo, pa zelo težko.

Planirane milijarde za nove gradnje, dozidave in opremo so izredno dvomljive. Ne rečem, da ta sredstva niso potrebna. Toda mi imamo s tem že izkušnje, nekateri predlogi gradenj in prezidav se letos vnašajo že v tretji družbeni plan. Kje so vzroki? Ali bomo dopustili, da se nam pojavijo zopet v četrtem? Večkrat planiramo, čeprav se nismo dogovorili za okvir knjižnice, za urbanistično rešitev, ne vemo, kdo bo dal sredstva itd. Vse to so vprašanja, ki jih moramo reševati hkrati s pla-

niranjem. Zlasti pa je važno, da takoj v prvem letu sedemletnega plana začnemo s pripravami z urbanističnimi, idejnimi in drugimi načrti, sistematično razdelimo sredstva in se tako postopoma bližamo cilju. To je mnogo bolje, kot investicijo preložiti na naslednje obdobje.

Kako je z nakupom knjig in kakšno je stanje knjižnega sklada v knjižnicah? Situacija ne more biti boljša, dokler skoraj polovica knjižnic v občinskih središčih kupuje 100—300 knjig letno. Tudi če jih nekatere knjižnice kupujejo nad 500 izvodov letno, ostane stanje nezadovoljivo zaradi tekočih potreb in zamujenih prejšnjih let. Poleg tega, da bomo morali zagotoviti večji dotok knjig, moramo rešiti že večkrat omenjeno izmenjavo knjig, koordinirati nabavno politiko med knjižnicami in bolj jasno usmeriti nekatere knjižnice v določeno smer; skratka, urediti moramo celotno strukturo dotoka in kupovanja knjig in periodike na določenem področju. V urejevanju teh zadev so skrite ogromne notranje rezerve, katerim se ne moremo odreči.

V izvajanju sedemletnega plana je izredno pomembno to, kdo bo dal sredstva ali kje bomo dobili sredstva. To je bolj važno, kot navadno mislimo. Omenil sem že, da ne moremo planirati in potem čakati in kritizirati. Financiranje bo mnogo bolj kot doslej potekalo po različnih virih in interesih. Le en del sredstev bo dotekal preko teritorialno političnih organov, ostali, morda večji del pa direktno iz gospodarskih in drugih organizacij, zbornic, združenj in podobno. Za tak dotok sredstev pa morata knjižnica in knjižničar marsikaj storiti, predvsem morata jasno postaviti svoje programe dela, okvir za razvoj knjižnice in uslug, ki jih knjižnica daje ali jih bo dajala.

Slika, ki smo jo s tem uvodnim pregledom dobili, je dokaj črna in težka. S takim prikazom sem hotel poudariti odgovornost, ki jo nosimo. Seveda se pa ne smemo prestrašiti. V tem prizadevanju nismo sami. Naši interesi se prepletajo z *drugimi* sorodnimi. Na primer planirana gradnja družbenih centrov, kulturnih domov in drugih prostorov vsebuje tudi prostore za knjižnice in čitalnice. Ureditev šolskih knjižnic je nujno povezana z nadaljnjo reformo šol. Rast in razvoj nekaterih strokovnih knjižnic sta neposredno povezana s proizvodnjo ali razvojem znanstvenega dela. Naša naloga je, da v tem sistemu spoznavamo in uravnavamo te interese, se borimo proti primitivnosti in poskušamo najti perspektivne rešitve.

Čas, v katerem začnemo in bomo izpolnjevali sedemletni plan, je mnogo ugodnejši kot kdajkoli doslej. Prav v tem zadnjem obdobju je močno prevladovalo v družbi jasno prepričanje o nujnosti razvoja vseh služb in spoznanje, da se nam kruto maščuje vsako zaostajanje nekaterih področij za drugim razvojem. Ta zavest bo še bolj jasno stopila v ospredje v naslednjih letih. Taka zavest in tako enakomernejše razvijanje družbe povečuje in širi strukturo standarda in hkrati

posredno vpliva na hitrejši družbeni razvoj in tudi na razvoj gospodarstva. Taka *dozorela misel* bo dobila vedno bolj jasno in otipljivo podobo.

Za zaključek bi rad nekatere stvari še posebej poudaril:

nujno je, da se naše društvo in podružnice lotevajo problemov v zvezi s planiranjem. Planirane spremembe še niso dokončne. Nobena stvar ni tako zakovana, da je ne bi mogli premakniti. Zelo je važno drobno vsakoletno planiranje v okviru širšega plana. Društvo in podružnice naj bi se neprestano vračale k tem problemom;

Društvo bibliotekarjev Slovenije in matična služba naj bi pripravila konkretne predloge v zvezi z izpolnjevanjem plana. Tu je zelo važna organizacija šol, tečajev in strokovnih služb, ki naj zagotovijo strokovno plat predvidenega razvoja. Del teh problemov bi bilo potrebno obravnavati že na letošnjem jesenskem posvetovanju;

zelo važen je razvoj republiške matične knjižnice in vseh tistih knjižnic z republiškim pomenom, ki bodo morale skupaj s centralno matično knjižnico urejati celo vrsto specifičnih problemov in povezoovati sorodne knjižnice v določen sistem;

povezati se moramo z najrazličnejšimi knjižnicami, zlasti s tistimi, ki jih doslej še ne poznamo. Poskušati moramo koordinirati njihovo delo in dodatno usmeriti njihove potrebe in zahteve. Npr. bibliotekarji se zavedamo važnosti knjižnic v šolah, vendar te knjižnice trenutno ne zavzemajo v sistemu svojega pravega mesta in šole ne poznajo perspektivnega razvoja svojih knjižnic;

na določenem zaključenem področju, kot je mesto ali pokrajina, moramo širše postaviti perspektiven razvoj knjižnic brez ozira na trenutno planirane postavke v sedemletnem planu. Tak perspektivni načrt za razvoj mora biti izdelan za daljše obdobje, morda za 20 ali 25 let;

v zadnjih letih smo si pri preurejanju knjižnic vsi skupaj pridobili že toliko izkušenj, da ni potrebno ponavljati napak pri projektiranju in opremljanju knjižnic;

mnogo bolj kot doslej naj bi prišla do izraza iniciativa samih zavodov v idejni pripravi predlogov, v iskanju čim boljših in cenejših rešitev. Ne prepuščajmo iniciative drugim organom. Organi samoupravljanja naj bodo tisti, ki bodo sprožili in vodili izpolnjevanje planiranih postavk;

izvajanje plana je odvisno od neprestanega družbenega in strokovnega prizadevanja vseh činiteljev. Z izvajanjem predvidenih sprememb je potrebno začeti takoj in ne čakati na zadnje obdobje sedmih let;

večina občinskih in drugih planov je še v izdelavi. Še vedno je dovolj časa, da vplivamo na nekatere odločitve.